

Nem eléggé præcis továbbá az a meghatározás, hogy «dolognemű», azaz semlegesnemű, minden beszédrész, mely a nélkül, hogy főnév volna, főnévül használtatik (95. l.). Főnévül vannak használva ezek is: *der Arme, der Weise, der Gelehrte* stb. és azért mégsem «dologneműek». Nem szabatos az a meghatározás sem, hogy «az alapfok maga a melléknév» (122. l.) stb.

Ha végül megemlíti a nagyrészt meglehetősen szokatlan terminusokat: dolognemű, bekebelezési *e*, viszontagoz névmás, ellenkötők, összerendelő kötőszók, előképzők, származtatási képzők, ejtegetési, fokozási, hajlítási végzetek, közbeszúrt betűk (t. i. a *Donnerstag* s-je és a *darum* r-je, 21. l.) stb., és ha rámutatunk arra a következtetésre, hogy ugyanazon terminust merőben különböző értelemben is használja (pl. a *határozó szó* terminust a 156. és 160. lapokon *adverbium* értelemben, a 142. lapon a német grammatikák *Bestimmungswort*-ja értelmében névmásokról, számnevekről stb.), és megfordítva egyazon dolognak különféle neveket ad (pl. *be-* a 29. és 69. lapon *igekötő*, a 173. lapon *előképző*; *wider-* a 29. lapon *igekötő*, a 69. lapon, mikor pedig szintén összetett igékről van szó, *előljáró* stb.): akkor, azt hisszük, eléggé ki-merítettük e nyelvtan jellemzését.

És e könyv öt kiadást ért.

Dr. PETZ GEDEON.

PHILOLOGIAI PROGRAMM-ÉRTEKEZÉSEK.

1887/8.

9. Várkonyi Endre: Homérosz kedélyvilága. (A szegedi kegyesrendi főgymnázium 1877—88-iki értesítője. — Külön lenyomatban is. 3—54 l.) A programmok hasábjain újabban oly tárgyú értekezések tűnnek fel, melyek mind meglehetősen nagy szorgalmat, de a kompozíciónak és felfogásnak oly árnyoldalait tüntetik fel, hogy méltán a feledés sorsára kell őket érdemesíteni. Többnyire a nagy közönségnek vannak szánva ez értekezések, pedig éppen e nagy közönség vagy nem olvassa, vagy ha elolvasta is, csakhamar zugba veti és elfeledi őket. De kinek azután a citatumok oly lelkiismeretes idézgetése, a tudományosságna az a hamis fitogtatása, a mi mind mégis csak végtére oda megy ki, hogy komolyabb igényekkel lépnek az olvasó elé? Így állunk szerző úr jelen értekezésével is.

Hogyan lehet Homeros kedélyvilágáról írni? Könnyen, csak el kell ütni először egy pár szóval a homerosi kérdést, s Lamartinénal — és éppen ezzel — azt állítani, hogy Homeros «egy egyetlen ember volt»,

egy kevésbé kivonatolni Beöthy irodalomtörténetét, dús reflexiókat fűzni egy olaszországi úthoz, nézni először is Homeros vallási érzületét, de ki nem fejteni, mert erre van munka, elmélkedni a fölött, mily családi körülmények között nevelkedett költőnk, a költeményekben nyilvánuló hazafias érzelmekről, a vendégszeretetről, az illemérzésekről, a dal és zene hatásának festéséről, a leírásokban és elbeszélésekben előforduló érzelmes és a hangulatos (?), melankholiára hajló kifejezésekről, lemondásról, sóhajtozásokról, a szenvedések, fájdalmak és szomorkodások említéséről, a leírásokban nyilvánuló egyéni érzelmekről, hasonlatokról, «melyek alá a költő érzeményeit rejtette», bölcs mondásokról és szentenciákról, a halál fogalmát szeliden körülíró kifejezésekről, a nő-kérdésről és naivságról Homerosnál értekezni, — és időt s fáradságot oly themára költeni, mely már a priori szerencsétlenül van megválasztva, s mely minden Castelar-citatumával sem bír imponálni.

Az értekezéshez ezuttal nem akarok corrigendákat szolgáltatni, nehogy azzal ismét Szabó István úrnak megbotráncozását gerjeszsem fel, ki tavaly szerfelett zokon vette, hogy egy, a jelen dolgozathoz hasonló tárgyú programm-értekezésnek bírálatában két, általa Homerosból fordított verssort «egészen rossz»-nak declaráltam. Körülbelül 28,000 verssor közül kettőt! Bocsánatát kérem tehát. Hibák vadászása helyett nyujtok az előttem fekvő értekezésből kis ízelítőt:

P. 19. «Talán magának Homérosznak volt egy kedves emlékü kutyája, hogy még név szerint is megénekli, sőt gazdájával is megkönyezteti, de annyi bizonyos, hogy e könyvek egy rendkívül érzékeny szívnek az áruói.»

P. 20. «Hogy Homérosz a szerelemtől sem volt idegen, hogy az ő keblében is föllángolt az az érzelem, melyet az emberi szív virágjának neveznek, s mely nélkül «parum comis Juventas» mondja Horatius (O. I. 30.), s a boldog családi élet alapítása is chiméra marad és költőnk sem tudott volna annak érzete hiányában igazi családiasságot festeni, gyanítjuk az Il. XXIV. 130. verséből, melyet Thetis istenaszszonynyal mondat.»

P. 25. «Az a panasz, mely még nemrég is felhangzott nálunk, hogy a költőket anyagilag soha sem jutalmazták érdemeik szerint, s hogy sokan nagy nyomorban sínylődtek, úgy látszik már a műveltség első szakában meg volt, s már nagy költőnk átélte a Horatius-féle «multa tulit fecitque puer sudavit et alsit» életigazságot. Felszáll lángszelleme a csillagokig, sőt azon túl az istenek lakába hatol, s elkábul a nektár és ambroszia mennyei illatától, ámde — ő is ember, halandó porhüvelybe van öltöztetve az évezredek átátható lelke, elszáll a bűvös álom, eloszlik az égi mámor, és ő azon kellemetlen tudatra ébred, hogy ő is csak e földi rög lakója és iszonyúan gyöttri az — — éhség.»

P. 39. «Ha a Mæonida életéből csak egy parányi biztos adat maradt volna korunkra, tán megtudnánk mondani, mi okozta, hogy annyiszor jön ajkaira a sírás emlegetése; nincs hőse, kinek szemeiben a könny ne csillogna; alig van ének, melyből a zokogás hangja ne jönne füleinkbe, nem érzékenyítené el szívünket! De azt bátran merjük következtetni, hogy sok sírásának a keserű emléke hagyta meg minduntalan nyomait eposzaiban, s valószínűleg az ión szigetek partjai s az azokat verdeső tenger mormoló hullámai voltak szem- és fültanúi a költő szemgyöngyeinek és siralmainak, mik az élet csapásai vagy az emberek durvaságai vágta szívsebéből fakadtak!»

P. 44. «De hogyan adhatott ily remek leírásokat, hasonlatokat Homérosz, mikor az általános hiedelem őt vaknak tartja? Igen, de a monda is azt regéli, hogy csak később veszítette el szemvilágát. Valószínű tehát, hogy eleinte csak szembajjal küzdött, mely mindjobban erősödött, s csak később állt be a tökéletes sötétség. E rendkívül fontos érzéknek hiánya tehette már korán melancholikussá etc.»

Mindez, remélem, elég.

WEISS REZSÓ.

10. Vozári Gyula: *Hogyan tanítom én a latin nyelvet az V. osztályban?* Præparatio-részlet. (Rimaszombati egy. prot. főgymnásium 1887—88. 3—21. l.) Ez értekezés első sorban a pædagogust érdekli irányánál s módszerénél fogva, de tárgyánál fogva a philologust is. A pædagogus mindenesetre helyeselni fogja a benne lerakott és követett methodikai alapot és irányt, mely azonban, mint szerző is megjegyzi, nem új, noha az alkalmazásban itt-ott némi eredetiséget s eltagadhatatlan ügyességet és buzgalmat tüntet fel. Ez utóbbiban szinte túlságba megy szerző. Aprólékos, mondhatni szórszálhasogató kérdései és fejtegetései lehetetlen, hogy szemet ne szúrjanak a pædagogusnak, a kinek nagyon jól kell tudnia, hogy minden percz drága, s szószaporitással és felesleges dolgokkal vesztegetni az időt nem szabad. De szerző a majdnem lehetetlent állítja hypothesisül. Egy nagymértékben szellemtelen és kellő ismerethiányban szenvedő osztályt tanít. Higyjük el neki. Mégis nem feltűnő-e, hogy mikor Kiáltosy József, a kinek módszerét és értekezését mintául vette, nyolcz órán át tárgyal egy 66 sorból álló költeményt, addig ő 12 vagy pláne 14 órán át foglalkozik egy 24 soros verssel (Sextus Propertius IV. 2.)? De hogysisne! Hiszen szerző még a pyramisokról is magyarázatot ad tanítványainak, holott ezek épen az előző évben tanulták az ókori történetet, s föltételeznünk sem szabad, hogy eme tantárgy tanítója e nagyszerű emlékekre kellő gondot ne fordított volna.

Azután Csengeri J. fordítását a latin eredetivel *összehasonlíttatja*, s keresteti, «miként fejezi ki a fordítás a költemény egyes helyeit, s

mennyiben tér el rím, vers, s a magyar nyelv sajátosságai stb. miatt az eredetitől.» Hát lehet ezekre is kiterjeszkedni oly elhanyagolt osztályban? Szerző itt is, mint sok egyéb helyen, Kiáltossy után ment; ámde ő (noha a tanárképző-intézet gyakorló főgymnáziumában bizonyosan jobb tanulókkal foglalkozott, mint a milyeneknek szerző festi a magáéit) csupán ennyit mond: «a műfordítást *esetleg* egybe is vetjük az eredeti szöveggel». Csengeri fordításáról szólván, én is csatlakozom szerzőnek felőle alkotott jó véleményéhez, de azt már, midőn e sort: *Et defessa choris Calliopea meis*, épen ellenkezőleg így fordítja: *Táncz-ból Calliope nem dől ki soha*, — meg nem engedhető költői szabadságnak tartom.

Azonban minden elmaradottságuk mellett is néha csudálatra-méltólag sokat tudnak szerző tanítványai. Megmondják, mi volt az a Cithæron? mi volt a Tænarion? Talán e fel-feltűnő szép jelenség indítja arra, hogy ily talányos kérdést tegyen fel nekik: «van-e még több *acc. valami különös ok miatt?*» (t. i. a költeményben).

Szerző nem éri be bő magyarázataival, még egyre-másra utasítgatja is tanítványait, hogy pl. olvassák el Cox-Simonyi vagy Cox-Komáromy könyvéből Amphion, Thebæ regéjét. Ha fogyatékosnak nem találónk is e művet, méltán kérdezhetjük: megvéteti-e ezt minden egyes tanítványával, hogy olvashassák? Néha olyat is ígér, a mit később nem vált be. Azt kérdezi a tanulótól: «mi e (t. i. a tárgyalás alatt lévő) költemény magyar fölirata? (A költő műve halhatatlan.) Látunk-e már hasonló tartalmú verset? (Ovidiustól «A költő halhatatlan» címűt. Amor. I. 15.) No ha ezt is lefordítjuk, a kettőt összevetjük.» Ez ígért összevetésnek præparációjában semmi nyoma.

Értekező egynémely állításában a philologus, másban az irodalomtörténettel foglalkozó egyén akad fel. Azt mondja egy helyen: «kik voltak a phæakok? (Nem tudjuk.) Lássák, ezt az olyan tanuló, a ki VII. vagy VIII. osztálybelivel lakik együtt, a Homéroszhoz írt szótárból megnézhetne volna.» Nem túlzás-e ez? «A Phæakok, folytatja szerző, a mesés Schéria sziget boldog lakói, kik békeszerető, munkás, jókedvű hajósok voltak s örökös *dinom-dánomban keresték örömüket*». Hát ezt, szó sincs róla, így mondja az Elischer-Fröhlich-féle szótár Homéros két eposához, kétségkívül Alkinoos király szavaira (Od. VIII. 248—49. s.) támaszkodva; de másrészről azt is említi a költő (VI. 268—72. s.), hogy a phæák férfiak szorgalmas hajóácsok, fáradhatlan evezősök voltak, tudtak birkózni, szaladni, öklözni (VIII. 102—103. s.), a nők pedig finom vásznat fonni, hímezni, a mi mégis csak kizárja az örökös *dinom-dánomot*. Azt is teljes határozottsággal állítja szerző, hogy «magyar költő még eddig nem igen foglalkozott avval a gondolattal, hogy a költő vagy műve halhatatlan.» Pár sorral alább idézi Petőfi «Jövendőlés»

czímű költeményének végső sorait. Ez a leghatalmasabb czáfolat. A többi idézett költeményrészletek kevésbé vágnak Propertius szövegéhez.

E hiányok mellett szívesen jutalmazzuk elismerésünkkel szerzőt, hogy a mondattanra való utalásai oly prægiansak, s hogy nyelvünknek a latinnal azonos vagy ellentétes kifejezéseit e kicsi költeményen is páratlan ügyességgel és odaadó buzgósággal tüntette föl. A jó magyar nyelvész biztosítja a latin nyelvi tanításnak sikerét is.

S. SZABÓ JÓZSEF.

11. Erdélyi Károly : A francia eposz eredetéről. (Kecskeméti főgymnásium. 64 l.). E rendkívül érdekes dolgozatra felhívom mindazok figyelmét, a kik az eposzsal, a modern eposz eredetével, a francia és germán epikának egymáshoz való viszonyával foglalkoznak. A dolgozat t. i. nem egyéb, mint kellő szakismerettel és gonddal készült kivonat Pio Rajna híres és fontos könyvéből *Le origini dell' epopea francese* (Firenze, 1884. XIII. 550 l.), mely az idézett kérdésekre vonatkozólag elsőrangú, alapvető munkának tekintendő. Erdélyi lépésről-lépésre követi Rajna előadását, de szorítkozik az olasz tudós fejtegetéseinek fővonalára, mellőzve a mellékes részleteket és a nagy számú (magukban véve igen értékes, de a kérdés lényegére nézve alárendeltebb jelentőségű) kitéréseket, főleg a polemikus természetűeket.

A kérdés, melyre Rajna válaszolni kíván, s melyre impozáns tudományossággal válaszol, ez: hogyan keletkezett a francia eposz? Mily viszonyban van a francia eposz a germánhoz? A főkérdésre négyféle felelet lehetséges, a mennyiben a francia eposz kelta, latin, román vagy germán eredetű lehet. A kelta eredetet senki sem vitatja; nem is dicsekedhetik a valószínűségnek még látszatával is. Nem mintha a gallusoknál nem éltek volna költők, kik a nemzet nagy férfainak dicső tetteit megénekelték volna; sőt Ammianus Marcellinus (XV, 9.) világosan mondja: *Et Bardi quidem fortia virorum inlustrium facta heroicis composita versibus cum dulcibus lyrae modulis cantitarunt*. De a római hódoltság elenyésztette a gallusok nemzetiségét, intézményeit, nyelvét és költészetét; a gallus hagyomány megszakadt, oly annyira, hogy a szorosan vett francia epopeában nincsenek is kelta elemek. Vannak ugyan a francia irodalomnak határozottan kelta eredetű termékei is; de ezek teljesen elűnnek a chansons de geste tárgyaitól és jellemétől.

A latin hypothesis természetesen merő képtelenség. A rómaiság csak déli Franciaországban vert erősebb gyökeret, s így e latin csirából fejlett epopea csak itt jöhetett volna létre, vagy még természetszerűbben Olaszországban. De sem az egyiknek, sem a másiknak semmi nyoma.

Háttra van még a román és germán hypothesis. Az első föltevés

szerint a francia eposz annak az új nemzetnek kebelében támadt volna, mely a római és frank hódoltság tartama alatt Galliában keletkezett. A germán elemnek nem volna ez eposz megalkotásában önálló része; de a mennyiben az új francia nemzetbe is behatoltak német szokások és intézmények, annyiban a nemzet eposzája is visszatükrözné a germán szellem hatását. Fustel de Coulanges szerint a germán hatás felette csekély mindenütt, de különösen Franciaországban, és így a román eredetű francia eposzban is. A francia tudósok az 1870-iki háború óta lelkes védelmezői ez elméletnek: Fustel de Coulanges, Gaston Paris, Paul Meyer, Jean Darmesteter, Léon Gautier, a legkiválóbb szakférfiak e téren, mind védelmezik, pedig a háború előtt részben ellenkező véleménynyel voltak. Világos, hogy mostani nézetekre a nemzetek ellenséges viszonya nagyobb befolyással volt, semhogy igazán tárgyilagosa tudnának lenni.

A negyedik, a germán föltevés leglelkesebb és legalaposabb képviselője Rajna, ki Erdélyi Károlytól kivonatolt jeles művében kimutatja, hogy a francia eposz germán eredetű. Ez eleve is nagyon valószínű. Két népelem egyesül egymással; az egyiknek volt eposzája, a másiknak nem; ha már most a vegyülék népnek lesz eposzája, vajjon melyikre vihető az észszerűen vissza? Hogy e kérdésre minden tekintetben és irányban pontos és kimerítő feleletet adhasson, Rajna behatóan foglalkozik az eposz lényegével és a legaprólékosabban gyűjti, fejtegeti és vizsgálja a germán és román epikai költészetre vonatkozó adatokat, valamint a költészetnek összes maradványait a Karolingok koráig.

Az eposzról szóló általános fejtegetésekben Rajna főleg azt igyekszik kimutatni, hogy az eposz emberi és nem mythikus eredetű. Rajna nem tagadja (ki is tagadná ezt józan fölfogással?), hogy az anthropomorphismus révén sok mythikus elem hatolt az eposzába, és nem tagadja ez elemek fontosságát és hatékonyságát sem. De a mythikus anyag szerinte későbbi keltű; az epikai anyag nem egyéb, mint leverődése az eposz létrehozására alkalmas és képes fogalmaknak és eszméknek, melyek a valóságban, minden földöntúli közvetítés nélkül, számtalan dalt és éneket létesítettek. E felfogás egészen helyes és manap. nem is magyarázzák már az eposz eredetét máskép. Az eposz történeti költészet, a mythos csak utóbb csatlakozott a történeti anyaghoz és vegyült vele oly egészszé, melynek eredetileg kétféle elemeit még ma is, a legtöbb esetben világosan és pontosan megkülönböztethetni.

Most Tacitus adatain kezdve pontosan keresi föl Rajna a német epikára vonatkozó följegyzéseket. S itt nem kerüli ki figyelmét a legkisebb, legelrejtettebb adat sem. Tacitus után Jordanis, Sidonius Apollinaris, Fortunatus, Eginhardus, Gregorius Turonensis, Fredegarius, a Gesta regum Francorum stb., stb. szolgáltatnak fontos anyagot.

Az összes germán törzsek történetírói és hagyományai, a fönmaradt emlékek, a későbbi művek alapján megkísérlett visszakövetkeztetések mind arra a nézetre viszik Rajnát, hogy az epikai költészet kiválóan a germán népek költészete. Míg a Flooventről szóló chanson de geste, a meroving cyclus legfontosabb költeménye is, germán forrásból fakad, mert Floovent Rajna szerint azonos Chlodowech legkedvesebb fiával, Theoderichchel, a germán epopœa ez egyik kedvenczével. (Megjegyzem, hogy ez a fejezet a Rajna könyvének legkevésbé meggyőző része.)

További fejtegetésében Rajna kimutatja a meroving és karoling epopœáról, hogy ezek egy egységes egészet alkotnak (mit az összes francia tudósok is vallanak), ez az egységes epopœa pedig germán eredetű. A szoros értelemben vett frank epopœa nem emanatio, hanem kiegészítő része a német epopœának. Később azután a frank epopœa két részre vált: germánra és románra; ez a román epopœa pedig, mely a germán mellett jelentkezik, melynek ez utóbbival közös hősei vannak, mely e hősöket ünnepelvén, germán hősöket dicsőít: ez a román epopœa egyáltalán nem lehet független a germán epopœától, hanem akkor kellett keletkeznie, mikor ez már fölserdült és erős vala. Egyes dalokról minden valószínűséggel állíthatni, hogy román nyelvűek voltak; de minden esetre föltételezendő, hogy a román dalokban tárgyalt eseményekről is zengtek germán énekek, mert hiszen germán nyelvű germánok a hőseik. A Floovent-ének francia nyelven maradt reánk; de ennek a költeménynek is eredetileg germánnak kellett lennie, mert hőse a meroving uralom kezdő korában élt, mikor talán nem is voltak még elrománosodott frankok; mert a Floovent név (mely Rajna szerint a Hlodoving névből alakult) csak germán területen keletkezhetett; mert ez eposz nagy analógiákat mutat föl Childerich történetével.

A germán hatás erejét újabban főleg Fustel de Coulanges tagadja. De álláspontja tarthatatlan. Mindenek előtt fontos az a tény, hogy a frank fejedelmek nagyon sokáig őrizték meg nemzetiségüket és még Nagy Károly fia, Jámbor Lajos, is jobban beszélt németül, mint román nyelven. Ha a frank királyi udvarban, hol a latin és román áramlat olyan erős volt, megmaradhattak a fejedelmek germánoknak, akkor mit tegyünk fel a tudatlan népről? A germán és román nyelv benső és hosszas érintkezésének tanujele az is, hogy a francia nyelvnek nagyon sok germán eredetű szava van, sokkal több, mint bármely más új latin nyelvnek. A germánok csekély számuak voltak Franciaországban, de a frank hódítók sokáig mintegy arisztokrátiát képeztek új hazájokban, megvetették a benszülötteket, kiket a szabadosokkal tekintettek egyenranguaknak, míg a teljes szabadságot csak ők élvezték. Ez éles különbség jövevény és benszülött között feltűnő a polgári állásban is. Hivatalnokoknak nem használhattak a meroving fejedel-

mek tudatlan frankot, de a harcz büszke mesterségét kiválólag a germánok gyakorolták. És e harczbeli hegemonia nagyon fontos a francia eposz eredetének kérdésére, mert ez az eposz az előkelőkről, a nagyokról, a királyokról zeng, ezeknek pedig a harcz az elemök. És mennyi a germán elem a francia epopoeában! A germán epopoeában sok a mythikus elem, de általában és eredetileg történeti jellege van. Hősei az I. században Arminius, a IV-ben Hermanarich, az V-ben Gunther és Chlodowech, a VI-ban a két Theoderich, Chlotar, Alboin, a VII-ben és VIII-ban a Pipinek és Károlyok. Ily jellegű a francia eposz is, hősei is ugyanezek. A francia epopoea különösen ott virágzott, hol a germán elem volt az uralkodó és túlnyomó, tehát Franciaország északkeleti részében a német határ melletti megyékben. A francia eposz sok hőse egyenesen német, egyik legnevezetesebb városa a német Mainz. A francia eposzban a *frank* és *francia* szó vegyest használtatik; germán a francia eposzban a jog és a törvényszéki eljárás, az esküvés a fegyverekre, a vendégbarát megajándékozása, a fegyvertársak barátsága, a harcias szellem, a bosszúállás, a főnökük iránti hűség stb., stb. Hogy a követ a francia eposzban botot és keztyűt kap, szintén germán szokás, hisz még a keztyűnek neve is germán szó. Azért helyesen mondja G. Paris, hogy a francia epopoea nem egyéb, mint germán szellem román alakban.

Ime, Rajna elméletének fővonásai. Hogy ez elmélet alapján megdönthetetlen, azon kételkedni nem lehet. De egyes állításai, adatai, következtetései nem egészen biztosak. Így pl. a nevek alliterációjából vont következtetések és mind az, a mi a Floovent-mondára vonatkozik, kétséges természetű. De e csekély kifogások nem ingathatják meg a munka nagy értékéről mondott ítéletünket. Erdélyi Károly kétségtelesen igen érdemes munkát végzett, midőn e jeles könyvet szakavatottan kivonatolta s eredményeit azok számára is hozzáférhetővé tette, kik az olasz tudósnak nagy művét el nem olvashatják.

12. Willer József: Az ó-francia hősköltészet eredetéről és fejlődéséről, különös tekintettel a Roland-énekekre. (Kecskeméti fő-reáliskola. 35. l.) — E dolgozat az előbbivel rokon tárgyú és irányú. Willer is nem saját kutatásainak eredményeit adja elő, hanem összefoglalja a legtekintélyesebb szakférfiaknak a felölelt kérdésekre vonatkozó nézeteit. Mint ilyen tájékoztató és ismertető dolgozat ez az értékezés is érdemes munka, bár sok tekintetben nagyon hézagos és nem mindig elég világos.

A *Bevetés*-ben szerző előadja, hogy a régi francia epika gazdag és részben igen értékes termékei egészen a jelen század kezdetéig még magában Franciaországban is ismeretlenek voltak, és hogy voltaképp a németek fedezték fel az ó-francia költészetet. Erre felsorolja

a kérdésre vonatkozó legkiválóbb műveket; de e lajstrom sem nem teljes, sem csoportosítása nem nagyon szerencsés. Uhland nevét pedig bajos mellőzni, hol a francia epika legjelesebb ismertetőit felsoroljuk.

A dolgozat II. része szól *Az ó-francia hősköltészet eredetéről*. Szerző mindenek előtt czáfogatja Léon Gautier ismeretes állítását: «Nagy Károly nélkül egyetlen-egy chanson de gesteünk se volna» és kimutatja, hogy már a Karolingok előtt is volt francia epika, mire a Károly-monda keletkezését tárgyalja és kifejti, hogy a költészet Nagy Károly tetteit már élete korában kerítette hatalmába. Most három kérdést vett föl s old meg Willer: 1. Mily nyelven voltak szerkesztve a régi carmina rustica, melyekről a krónikák megemlékeznek? E kérdésben szerző teljesen Rajna álláspontját foglalja el, de összekeveri a francia eposz eredetének problémáját a nyelvkérdéssel; mert kétségtelen, hogy a francia epika germán eredetű, de azért a nép ajkán a nagy eposzokat előző korban mégis már francia epikai dalok is éltek. 2. Milyenek azok az epikai népdalok, melyek pl. a Roland-éneket megelőzték? Az ily románczszerű dalok létezése bizonyon feltehető, a nagy epopoeák is ismételve hivatkoznak ilyenekre, de alakjukról nem állíthatni biztosat. Csak valószínű, hogy strophásak voltak és hogy a strophák egyenlő számú versekből álltak. E románczokból körülbelül a X. században alakultak nagyobb szabású epikai művek, a chansons de geste. 3. E románczok viszonya az epopoeához. Szerző azt mondja, hogy a Wolf dal-elméletét, melyet Lachmann a Nibelung-énekekre alkalmazott, a francziák is lelkesedéssel fogadták, de «tiszteletökre legyen mondva», gyorsan elejtették. Ez az egész fejtegetés nem elég világos, Wolf és Lachmann elméletei is annyira különböznek egymástól, hogy nem szabad őket egyszerűen azonosítani. És hogyan képzei szerző az eposz keletkezését? «Idővel e dal-anyag egyesek által összegyűjtették, s így keletkezett egy különös osztálya a népénekéseknek, kik a traditiót iparkodtak lehetőleg híven és teljesen megismerni, fentartani és tovább származtatni. Megtörtént ily módon, hogy egy kiválóan tehetséges dalnok a Roland halálára vonatkozó elszórt és összefüggetlen dalokat és mondákat összegyűjté és belőlök, valószínűleg több rendbeli és egyéni kibővítéssel egy éneket alakított» stb. Willernek ez az előadása nagyon összefér a dal-elmélettel. Tudom, hogy szerző nem így akarja értetni; de épen az a baj, hogy nem fejezi ki magát elég világosan és szabatosan. A dal-elméletnek két változata van: az egyik föl-tételez a nép ajkán élő románczokat, melyeket egy későbbi műköltő (nem tudjuk hogyan, de azt hisszük, nagy szabadsággal és önállósággal) földolgoz; a másik a műköltő tevékenységét csak oly összeillesztésnek veszi, mely az egységes epopoeában az eredeti nép-románczoknak föl-ismerését és kiválasztását még nekünk is lehetővé teszi. Ez utóbbi

fölfogást elejtette a tudomány, de az előbbi érvényben van és szerző is osztozik benne, bár az ellenkezőt látszik állítani és bizonyíttatni. Ép az ily kényes problémák tárgyalásánál fődolog a szabotosság.

A dolgozat III. részének ozíme: *Az ó-francia hősköltészet virágzásának és hanyatlásának korszaka*. Szerző d'Héricault, Gautier és G. Paris nézeteivel szemben csak két korszakot különböztet meg a francia epopoea fejlődésében: a virágzás korát a XIII. századig és a hanyatlás korát, melybe a többi, későbbi költemények tartoznak. E felosztás egyszerű és kényelmes, de mégis nem egészen helyes, hogy így a II. korszakba roppant nagy számú és igen eltérő tárgyú, jellegű s értékű művek esnek. A dolgozat hátralevő része e két korszak termékeinek rövid és igen általános jellemzését adja, mely, néhány fővonást nem tekintve, nem szolgáltat világos és határozott képet. Látszik, hogy a szerző többet olvasott, mint a mennyit földolgoznia tere és talán ideje volt. A mit ezuttal ad, első általános tájékoztatásra hasznos, de tudományos értékeké csak úgy fognak válni tanulmányai, ha egyes kérdéseket vagy műveket behatóan és lehetőleg önálló kutatások alapján minél önállóbb ítélettel tárgyal, és a fölvetett problémáknak szabatos formulázására és megoldására törekszik.

HEINRICH G.

VEGYESEK.

— A Budapesti Philologiai Társaság f. évi márczius 13-ikán *felolvasó ülést* tartott. Elnök Ponori Thewrewk Emil, jegyző Pecz Vilmos. A mult ülés jegyzőkönyvének hitelesítése után 1. *Némethy Géza* bemutatta néhány coniecturáját Firmicus Maternushoz. 2. *Fialovszki Lajos*, kinek a gyűlés programja szerint «A meghonosodó idegen szók írásáról» kellett volna értekezni, kijelenti, hogy értekezésének felolvasását akkorra kívánja halasztani, a mikor Kalmár Eleknek egyik utolsó ülésünkön felolvasott és Takács Istvánnak a Phil. Közlöny szerkesztőségéhez beküldött hasonló dolgozatai az Egy. Phil. Közlönyben megjelentek, hogy így a három dolgozat alapján a gyűlés az idegen szók helyesírásának kérdését megvitathassa. Ezen kijelentése után a következő indítványt nyújtja be: 1. Mondja ki a philologiai társaság, hogy a meghonosodó idegen szók helyesírása kérdésének tisztázását szükségesnek látja s erre a M. T. Akadémia figyelmét is felhívja. 2. Mondja ki a phil. társaság, hogy az Akadémiának szánt memorandum, illetőleg a kérdés megvilágítása érdekében, hazánk irodalmi és tudományos társulatait, egyesületeit és testületeit átirattal nyilatkozására kéri föl. 3. Küldjön ki a társaság a maga kebeléből amaz átiratnak megszerkesztésére három tagu bizottságot. — A gyűlés, elnök és alelnök fel-